

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Кваліфікаційна робота

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СЛУХО-МОТОРНИХ УЯВЛЕНЬ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА»**

Виконав: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
ММ1-М22 групи спеціальності 014
Середня освіта (Музичне мистецтво)
Ричаківський Володимир Васильович

Керівник:
Мартинюк Любов Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музичного мистецтва

Рецензент:
Лабунець Віктор Миколайович, доктор
педагогічних наук, професор кафедри
музичного мистецтва, декан
педагогічного факультету

Кам'янець-Подільський - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СЛУХО-МОТОРНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	7
1.1. Проблеми формування слухо-моторних уявлень в історії педагогіки	7
1.2. Сутність та структура слухо-моторних уявлень	19
1.3. Методична модель розвитку слухо-моторних уявлень молодших школярів на уроках музичного мистецтва.....	33
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛУХО-МОТОРНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	42
2.1. Рівні розвитку слухо-моторних уявлень молодших школярів	42
2.2. Організація та методика експериментальної роботи.....	49
2.3. Аналіз та результати ефективності формування слухо-моторних уявлень учнів на уроках музичного мистецтва.....	56
Висновки до другого розділу	67
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Розбудова сучасної національної системи освіти спонукає до пошуку і впровадження нових педагогічних підходів, форм і методів роботи, які б відповідали розвитку особистості, сприяли розкриттю її духовних, розумових і моральних здібностей. У зв'язку з цим зростає значення музичного мистецтва у становленні підростаючого покоління. Цілеспрямоване формування музичної культури особистості здійснюється у різних ланках освіти, серед яких важливу роль відіграють заклади середньої освіти. Основним видом музичної діяльності в цих навчальних закладах є уроки музичного мистецтва, на яких створюються сприятливі умови для музично-естетичного виховання учнів, для розвитку музичних здібностей учнів. Одним з провідних напрямів Державного стандарту початкового навчання і виховання школярів є оптимізація в освітній галузі «Мистецтво». У зв'язку з цим особливого значення набуває пошук і розробка художньо - педагогічних категорій, які сприятимуть ефективному встановленню у свідомості учнів не лише зв'язків між мистецтвами, але і розвитку сприйняття мистецтва, у тому числі музики. До числа таких категорій відносяться слухо-моторні уявлення, що мають велике соціально-культурологічне значення у формуванні художньої і, передусім музичної культури школярів. Дослідники прагнуть осмислити феномен «слухо-моторні уявлення» і шляхи їх розвитку, звертаючись до діяльності музиканта-виконавця, педагога-музиканта. Виявлено, що в загальній музичній освіті формування музично-образної сфери учнів має свою специфіку, і це обумовлює необхідність розробки нових методик розвитку слухо-моторних уявлень.

Враховуючи ту обставину, що в образній сфері індивідуума домінують уявлення певної сенсорної модальності (зорові, слухові і кінестетичні), а також те, що уявлення мають різні рівні сенсорної повноти (мономодальні, бімодальні і полімодальні), ми дійшли висновку, що розвиток слухо-моторних уявлень найуспішніше проходитиме на основі залучення синтезу

мистецтв. При цьому, особливо важливо для вирішення цього складного завдання використовувати різні види діяльності на уроці: вокальне і інструментальне виконання, пластична інтонація, малювання, образні оповідання про музику тощо. Крім того, актуалізація синтезу мистецтв повинна розширювати рамки застосування комп'ютерних технологій і різноманітних музично-педагогічних засобів дії

Формування слухо-моторних уявлень як провідного компонента спеціальних здібностей учнів розглядаються в працях О. Анненкова [2], Д. Герасимова [6], Н. Гузій [9], М. Дідора [11], Г. Костюк [18], С. Науменко [24, 25], О. Щолокової [54] та інших педагогів. Однак проблема розвитку слухо-моторних уявлень учнів на уроках музичного мистецтва не стала предметом спеціальної уваги науковців, розрізненість фактів, суб'єктивність та локальність існуючих положень не дозволили розкрити структурно-цілісного вирішення цієї проблеми, хоча сучасна музична педагогіка зазначає, що саме вони забезпечують високу результативність музичної діяльності школярів (О. Жорнова [13], О. Любова [19], Л. Мартинюк [20], І. Полякова [34]).

Принциповою особливістю даного дослідження є те, що в ході вивчення проблеми розвитку слухо-моторних уявлень увага була сконцентрована на музично-слуховому самоконтролі, його ролі та методах активізації на уроках музичного мистецтва. Отже, соціальна і педагогічна значущість даної проблеми, її недостатня теоретична і методична розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: «Формування слухо-моторних уявлень молодших школярів на уроках музичного мистецтва».

Об'єкт дослідження – процес музичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – методика формування слухо-моторних уявлень молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування слухо-моторних уявлень учнів молодших класів на уроках музичного мистецтва.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. вивчити і узагальнити стан проблеми щодо розвитку слухо-моторних уявлень в сучасній науково-методичній літературі;
2. визначити сутність і структуру слухо-моторних уявлень молодших школярів;
3. визначити критерії та рівні сформованості слухо-моторних уявлень молодших школярів на уроках музичного мистецтва;
4. науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику поетапного формування слухо-моторних уявлень молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становили концептуальні положення сучасної філософської, психологічної та педагогічної науки про гармонізацію та гуманізацію освіти, про сутність мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості та його значення у духовному розвитку людини, про керівний характер процесів навчання та індивідуальні особливості молодших школярів (О. Анненкова, Д. Герасимова, Н. Гузій, М. Дідора, Г. Костюк, С. Науменко О. Щолокової та інших); праць педагогів-музикантів, пов'язані з даною проблемою (О. Жорнова, О. Любова, Л. Мартинюк, І. Полякова та інших).

Методи дослідження: теоретичні - аналіз філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження; вивчення передового педагогічного досвіду, аналіз програм, типових навчальних планів, посібників, підручників, нотних хрестоматій та репертуарних; емпіричні – анкетування, бесіди, інтерв'ю, цілеспрямовані педагогічні спостереження навчально-виховного процесу, створення спеціальних діагностичних ситуацій, констатувальний, формувальний та

контрольний експерименти з наступною якісною обробкою результатів дослідження.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів у відповідності до предмету і завдань дослідження, опорою на принципи об'єктивності та систематичності; підтверджується даними експерименту, впровадженням його наслідків у практику.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначається його спрямованістю на вдосконалення методики формування слухомоторних уявлень учнів молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва. Теоретичні висновки та методичні рекомендації можуть бути використані вчителями музичного мистецтва закладів середньої освіти у процесі роботи з учнями молодшого шкільного віку.

Експериментальна база дослідження. Експериментальною базою дослідження став Кам'янець-Подільський ліцей №7. Основні положення та висновки дослідження висвітлено у виступі на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості», яка проходила на базі кафедри музичного мистецтва педагогічного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка у рамках VI Всеукраїнського музичного конкурсу «MusicUniFest-2023» (11–12 травня 2023 року).

Структура і обсяг магістерського дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (58 найменувань) та додатків. Основний текст складає 72 сторінки, загальний обсяг роботи – 86 сторінок. Робота містить 2 таблиці, 6 рисунків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення і практичне вирішення проблеми музичного розвитку молодших школярів, що виявляється у педагогічному обґрунтуванні змісту і структури слухо-моторних уявлень, встановленні критеріїв та рівнів їх розвитку та визначенні умов організації навчання на уроках музичного мистецтва. Результати проведеного дослідження свідчать про виконання поставлених завдань, на підставі чого сформульовано такі висновки:

1. Актуалізація слухо-моторних уявлень молодших школярів є одним із важливих напрямків педагогічної теорії і практики, де органічно взаємодіють пошук нових технологій навчання та інноваційної методики, зорієнтованої на музичний розвиток учнів.
2. Вивчення існуючого стану музичної освіти й виховання учнів та його зіставлення з сучасними вимогами дали змогу визначити, що у практиці навчання є можливість урізноманітнити зміст, структуру і методику музичного виховання, відбираючи те, що відповідає завданням сучасного музичного розвитку дітей. Якісно новий зміст таких занять передбачає розвиток слухо-моторних уявлень як провідного чинника спеціальних музичних здібностей.
3. Слухо-моторні уявлення — це інтегративна єдність музично-слухових і рухових образів, здатних змінюватись і вдосконалюватись в процесі музичної діяльності. Виникаючи як елементарне слухове відображення, слухо-моторні уявлення проходять довгий шлях становлення і розвитку, протягом якого набувають виразності, точності, мобільності та пластичності. Вони включають такі компоненти: слухові образи, рухові навички, емоційні реакції, творча самостійність.
4. Цілеспрямоване формування слухо-моторних уявлень учнів ґрунтується на забезпеченні взаємозв'язку слухового розвитку і рухових навичок і передбачає спеціально організований навчальний процес, головною

рисую якого стає педагогічне спрямування учнів до пошуку відповідності між слуховою та моторною діяльністю.

5. Критеріальними характеристиками слухо-моторних уявлень учнів в умовах є змістові параметри визначених компонентів, а саме: точність і швидкість слухових реакцій, відчуття цілого в процесі виконання; координація і гнучкість рухів; прояв емоційного відгуку на твори, відчуття характеру музики, естетичне задоволення від виконання; ініціативність у роботі, здатність до слухового самоконтролю. Відповідно до визначених компонентів та показників було зафіксовано чотири рівні розвитку слухо-моторних уявлень: низький, середній, достатній, високий. Встановлено, що серед учнів переважає середній рівень досліджуваного феномена (53,6%).

6. В результаті дослідження з'ясовано, що методичними засадами забезпечення ефективності процесу розвитку слухо-моторних уявлень учнів виступають: визначення для кожного учня початкового рівня слухо-моторних уявлень; визначення рівня його музичної активності, який підвищується після кожного етапу навчання; підбор спеціального навчально-педагогічного і художнього репертуару.

7. Розроблена та експериментально перевірена методика є оптимальною для розвитку слухо-моторних уявлень молодших школярів на уроках музичного мистецтва. В її основу покладено взаємодію різних засобів педагогічного впливу: вправи творчого спрямування; вибір навчального репертуару із спеціально відібраного репертуарного списку; творчі заняття (рольові педагогічні ігри типу: педагог – учень, учень педагог); публічна виконавська діяльність учнів на концертах. Використання цих засобів здійснюється за допомогою відповідно згрупованих методів, а їх впровадження сприяє розвитку всіх компонентів слухо-моторних уявлень.

8. Проведене дослідження дозволило переконатися в тому, що процеси розвитку слухо-моторних уявлень учнів можуть здійснюватись лише за активною участю слухового самоконтролю на кожному етапі навчання; разом з тим ці уявлення є найкращим матеріалом для розвитку останнього.

Важливе значення у їх формуванні належить таким особистісним якостям як мислення, воля і увага.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальшого дослідження вимагають питання формування слухо-моторних уявлень в психологічному аспекті, виявлення специфічних рис досліджуваного феномену у музично обдарованих учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.А. Психологічні основи педагогіки співробітництва. Київ: Освіта, 2011. 112 с.
2. Анненков В.П. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді: автореф. дис..на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.05 / К : Київськ. ун-т ім. Т.Г.Шевченка., 1996. 24 с.
3. Барвінок І.В. Формування музично-естетичної культури молодших школярів в умовах культурно-дозвільної діяльності: дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 /КНУ КІМ. К., 2020. 206 с.
4. Ветлугіна Н.А. Музичний розвиток дитини. Київ: Муз. Україна, 1998. 254 с.
5. Галузінський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Київ: Рад школа, 1995. 305 с.
6. Герасимович Д. Методика навчання гри на фортепіано : посібник для муз. шкіл та муз. училищ. Держ. вид.-во образотворчого мистецтва та муз. літ-ри УРСР. Київ, 1992. 57 с.
7. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка. Київ: АПН України. Ін-т психології та ін., 2003. 80 с.
8. Говорун Т.В., Шарган О.М. Методичні рекомендації з питань практичної психології міжособистісного спілкування. Тернопіль, 2020. 45 с.
9. Гузій Н.В. Формування музично-естетичної культури школярів в умовах позашкільної початкової музичної освіти : автореф. дис. на здобуття н.ст. канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1990. 23 с.
10. Грисюк О. Формування музичної культури молодших школярів в умовах взаємодії загальної і дитячої музичних шкіл: Автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. К., 2000. 18 с.
11. Дідора М. Формування самостійності молодших школярів в процесі навчання: автореф. дис. на зд.наук.ст. канд. псих. наук. К.: 2022. 23 с.

12. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
13. Жорнова О.І. Музичний творчий розвиток учнів молодшого шкільного віку засобами сучасного дитячого фольклору: Дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2008. 16 с.
14. Керівництво процесом сприйняття музики школярами / Метод. рекомендації. Київ, 2010. 640 с.
15. Клименюк А.В., Калита А. А., Бережна Є.П. Методологія і методика педагогічного дослідження. Постановка цілі і завдань дослідження: навч.пос. К., 2009, С. 9-17.
16. Коржневський А. До питання про специфіку мислення музиканта виконавця // Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. К.: Музична Україна, 2011. С. 29-40.
17. Концепція національного виховання. К.: Рідна школа. 2005. №6. С.24.
18. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. К, 2019. 380 с.
19. Лобова О.В. Формування творчої активності молодших школярів у процесі музично-естетичного виховання: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1998. 20 с.
20. Мартинюк Л. В. Формування образних уявлень підлітків у процесі їх виконавської діяльності в дитячому театрі пісні: автореф. дис...канд.пед.наук: 13.00.02. Київ: КНПУ ім. М. Драгоманова, 2011. 19с.
21. Масол Л. М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Мистецтво та освіта. 2001. №1. С.3
22. Музичне мислення: сутність, категорії і аспекти дослідження: зб. наук. праць. Київ : Музична Україна, 2019. 178 с.
23. Мурзіна О.І. Про принципи мелодичної декламації. Київ : Муз. Україна, 2002. 66 с.
24. Науменко С.І. Основи вікової музичної психології. К., 2005. 101 с.

25. Науменко С.І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів: навч. Посібник. Київ: КДПІ, 2013. 160 с.
26. Нові концепції навчання і виховання у сучасній німецькій педагогіці: Методико-інформаційний матеріал для працівників освіти. Київ: ІСДО, 2015.
27. Падалка Г.М. Вчитель, музика, діти. Київ: Музична Україна, 2002, 144 с.
28. Паламарчук В.Ф., Рудаківська С.В. Від творчої особистості до нових технологій навчання. К.: Рідна школа, 2021. 186 с.
29. Поліщук С. А. Вольовий розвиток дітей молодшого шкільного віку: навч. посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 158 с.
30. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. С.8. 88.
31. Потребісно-мотиваційна підсистема. Психологія : підруч. / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. [за ред.Ю. Л. Трофімова]. К. : Вид-во Либідь, 2003. 560 с.
32. Печерська Е. Музика як засіб самопізнання школярів підліткового віку. К.: Музика і Мистецтво. 2017. №3. С.19-24.
33. Пигоров Г.С., Таран Ю.Н., Малий В.В. Широке навчання творчості. Проблеми і шляхи розвитку /Матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції «Творчисть як предмет міждисциплінарних досліджень та навчання». К.: НТІКПІ, 2017. С.65
34. Полякова І.О. Формування образно-художніх уявлень як необхідна умова самостійної роботи виконавця-інструменталіста. / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2016. С. 9-11.
35. Психологія і педагогіка життєтворчості /Навч. метод, посібник. К.: Інститут захисту і методів навчання. 2016. 186 с.

36. Ростовський О. Я. Педагогічна ситуація сприйняття музики школярами. Музика в школі : Збірка ст. [упоряд. Л. Хлебнікова]. К.: Муз. Україна, №11. 1987. 14-19с.
37. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч.- метод. посібник. 2-е вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2001. 272 с.
38. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч.-метод. Посібник. К.: ІЗМН, 1997. 248 с.
39. Рудницька О.П. Розуміння мистецького твору як педагогічна проблема / Професійна освіта: Педагогіка і психологія. Польсько-український щорічник, Ченстохова. Київ, 1999. С. 373-389.
40. Рябов І.М. Виховання та навчання в ДМШ. К : Муз. Україна., 2008. 51 с.
41. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: "Магістр-S", 2017. 97 с.
42. Савчин М.В. Василенко Л.П. Вікова психологія : Навчальний посібник . К .: Акад. см. видав, 2005 . 360 с.
43. Саїк Г.Ф. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики: дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2000. 212 с.
44. Сбітнева Л. М. Розвиток системи музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні (друга половина ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец.13.00.01. Загальна педагогіка та історія педагогіки / Л. Сбітнева. Київ, 2016.
45. Сісецька П.В. Коберник Т.І. Основи диференційованого підходу до учнів /Початкова школа. 2010. №6. С.38-42.
46. Словник української мови. Т.10. К.: Наукова думка 2019. 420 с.
47. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. К.:ІСДО, 2016. 327 с.
48. Сухомлинський В. Про розумове виховання. К.: Рад. школа, 1993. 224 с.
49. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: Навчальний посібник. К.: ІСДО, 1996. 144 с.

50. Творчість, творчі здібності та методи в педагогічній діяльності. Методичні розробки. Суми, 2010. 57 с.
51. Філософський енциклопедичний словник / [уклад. В. І. Шинкарук]. К.: Абрис, 2002. 744 с.
52. Холодна О.Т., Г.Г. Нейгауз про роботу над образами. / Укр. музикознавство, Київ, 1997. С. 233-251.
53. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч. посібн. : Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 528 с.
54. Щолокова О. Особливості творчого розвитку першокласників на уроках музики // Мистецтво в школі. К.: УДПУ, 1996. С. 75-80.
55. Blom, E Every man's dictionary of music. And.: Bent, N.V. Putton, 2014. 687 p.
56. Kofin E, Psychologiczny aspekt muzyki. Wroclaw: WUW, 2021. 220 p.
57. The new grove dictionary of jass / Ed. by B. Kornfeld.-and. Macwillian, 2018. 670 p.
58. Roberts R. Musical instruments made to be played. 5.ed. deicester. Pryad press, 2022. 94 p.